

8D09101 - «Ветеринариялық медицина» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (Ph.D) дәрежесін алу үшін ұсынған Усенова Жанерке Муратовнаның «Жылқы танауына қолданатын сақауға қарсы инактивтелген вакцина дайындау технологиясы» тақырыбында дайындалған диссертациялық жұмысына

ҒЫЛЫМИ КЕҢЕСШІНІҢ ПІКІРІ

Орындалған жұмыстың өзектілігін, оның қазіргі ғылым мен тәжірибе үшін маңыздылығын негіздеу.

Қазақстан Республикасының тұрғындарын сапалы азық-түлікпен қамтамасыз ету, импорттық өнімдерге тәуелділікті азайту және халықтың барлық әлеуметтік топтары үшін азық-түлік қолжетімділігін арттыру қазіргі кезеңнің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Қазақстан Республикасы Президенті Қ.-Ж. Тоқаев Қазақстан халқына кейінгі жылдардағы Жолдауында азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, агроөнеркәсіптік кешеннің бәсекеге қабілеттілігін арттыру және отандық ауыл шаруашылығы өндірісін дамыту мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі екенін атап өтті. Осы бағытта жаңа ресурс үнемдеуші технологияларды енгізу арқылы жоғары сапалы өнім өндірудің маңызы зор.

Осы тұрғыда ауыл шаруашылығы өнімдерінің көлемін қысқа мерзімде арттырудың тиімді бағыттарының бірі – Қазақстанда тарихи қалыптасқан дәстүрлі сала болып табылатын жылқы шаруашылығын дамыту. Жылқы шаруашылығын дамыту мал шаруашылығы өнімдерінің көлемін арттырумен қатар, ветеринариялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және эпизоотиялық тұрақтылықты сақтау тұрғысынан да маңызды болып табылады.

Докторант сүйенетін негізгі ғылыми және әдіснамалық ережелерді ашу.

Зерттеу жұмысының теориялық маңыздылығы *Streptococcus equi* қоздырғышының биологиялық қасиеттері, патогендік ерекшеліктері және жылқы сақауының даму механизмдері туралы ғылыми мәліметтердің толықтырылуымен сипатталады. Зерттеу барысында алынған нәтижелер жылқы сақауының эпизоотологиясы, қоздырғыштың иммунобиологиялық қасиеттері және оған қарсы иммундық жауаптың қалыптасуы жөніндегі ғылыми деректерді кеңейтуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, алынған мәліметтер ветеринариялық микробиология, иммунология және биотехнология салаларындағы ғылыми зерттеулерді одан әрі дамытуға негіз болады.

Жұмыстың тәжірибелік маңыздылығы *Streptococcus equi* «Қарғалы-22» өндірістік штаммы негізінде жылқы сақауына қарсы инактивтелген

вакцинаның әзірленуімен айқындалады. Зерттеу нәтижесінде аталған штаммға паспорт әзірленіп, штаммды депондау туралы куәлік алынды.

Вакцинаны дайындаудың технологиялық сызбасы ұсынылып, оның стерильділігі, қауіпсіздігі, иммуногендігі және тұрақтылығы анықталды. Әзірленген вакцина жылқы сақауының алдын алу мақсатында ветеринариялық практикада қолдануға ұсынылады.

Докторант алған ғылыми нәтижелер және олардың негізділігі.

Зерттеу жұмысының мақсаты – жылқы сақауына қарсы жоғары тиімді инактивтендірілген вакцина әзірлеу және оны өндірістік жағдайда қолдануға бейімделген технологиясын жасау.

1. Қазақстан Республикасының аумағында жылқы сақауының таралуын анықтау мақсатында мониторингтік зерттеулер жүргізу;

2. Сақаумен ауырған жылқылардан қоздырғыштарын бөліп алып, олардың биологиялық және генетикалық қасиеттерін зерттеу.

3. Жылқы сақауына қарсы инактивтендірілген вакцинаны алу технологиясын әзірлеу және оның биологиялық тиімділігі мен қауіпсіздігін зертханалық жануарларда бағалау.

4. Алынған нәтижелер негізінде вакцинаға арналған нормативтік-техникалық құжаттаманы (ұйым стандарты, әзірлеу және қолдану жөніндегі нұсқаулықтар) дайындау және бекіту.

5. Вакцинаны жылқыларда өндірістік жағдайда сынақтан өткізу және оның тиімділігін бағалау.

Диссертацияның құрылымдық және мазмұндық тұтастығы.

Диссертациялық жұмыс кіріспеден, негізгі бөлімдерден, қорытындыдан және қосымшалардан тұрады. Диссертацияның жалпы көлемі 106 бет. Жұмыста зерттеу нәтижелерін көрнекі түрде көрсету мақсатында 16 кесте, 21 сурет және 11 қосымша берілген. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі отандық және шетелдік авторлардың 178 дереккөзін қамтиды.

Докторанттың зерттеулерге қосқан жеке үлесі, зерттеу көлемі.

Диссертациялық жұмыста ұсынылған зерттеулердің негізгі идеясы, ғылыми бағыты, мақсаттары мен міндеттері автордың тікелей қатысуымен айқындалды. Автор ғылыми әдебиеттерге талдау жүргізіп, зерттеу тақырыбы бойынша отандық және шетелдік ғылыми дереккөздерді жүйелеп, жылқы сақауының эпизоотологиялық ерекшеліктері, *Streptococcus equi* қоздырғышының биологиялық қасиеттері және оған қарсы профилактикалық биопрепараттарды әзірлеу бағытындағы заманауи ғылыми мәліметтерді жинақтады.

Автор *Streptococcus equi* штаммдарын бөліп алу, идентификациялау, өсінділік, морфологиялық, биохимиялық және биологиялық қасиеттерін зерттеу жұмыстарын тікелей орындады. Сонымен қатар қоздырғыштың вируленттік қасиеттерін бағалау, қоректік орталарды дайындау, бактериологиялық зерттеулер жүргізу және алынған нәтижелерді талдау жұмыстарына белсенді қатысты.

Диссертация аясында *Streptococcus equi* «Қарғалы-22» өндірістік штаммы негізінде жылқы сақауына қарсы инактивтелген вакцинаны әзірлеудің технологиялық сызбасы жасалып, оның негізгі кезеңдері автордың қатысуымен оңтайландырылды. Автор вакцинаны дайындау, инактивациялау, концентрациялау, адьювант қосу және дайын препараттың сапа көрсеткіштерін анықтау жұмыстарын орындады.

Вакцинаның стерильділігі, қауіпсіздігі, иммуногендігі және тұрақтылығы бойынша зертханалық зерттеулер жүргізіліп, алынған нәтижелер статистикалық өңдеуден өткізілді. Эксперименттік зерттеулер барысында алынған деректерді жүйелеу, кестелер мен суреттерді дайындау, ғылыми қорытындылар жасау және олардың практикалық маңызын негіздеу автордың тікелей қатысуымен жүзеге асырылды.

Диссертация материалдары бойынша ғылыми мақалаларды, конференция материалдарын және патенттік құжаттамаларды дайындауға автор тікелей қатысты. Зерттеу нәтижелерін талдау, қорытындылау және диссертациялық жұмысты рәсімдеу толықтай автордың жеке қатысуымен орындалды.

Докторанттың зерттеуші ретіндегі сапасы, ғылыми зерттеу әдістерінен алған тәжірибесі.

Диссертациялық зерттеу материалдары бойынша барлығы 3 ғылыми жарияланым, оның ішінде Scopus халықаралық дерекқорына кіретін рецензияланатын ғылыми журналында – 1 мақала, атап айтқанда, «International Journal of Veterinary Science» журналында «Beta-Hemolytic *Streptococcus* Infection in Horses in Kazakhstan» ғылыми мақала жарық көрді. АО «Ұлттық ғылыми-техникалық сараптама орталығының» (ҰМҒТСО) анықтамасына сәйкес, мақала жарияланған кезеңде журналдың CiteScore (2023) көрсеткіші 2,4-ке тең болды. Журналдың жалпы ветеринария саласы бойынша процентиль көрсеткіші жарияланым жылдарына сәйкес 76 құрады.

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынған ғылыми басылымдарда – 1 мақала және халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарында – 1 жарияланым бар.

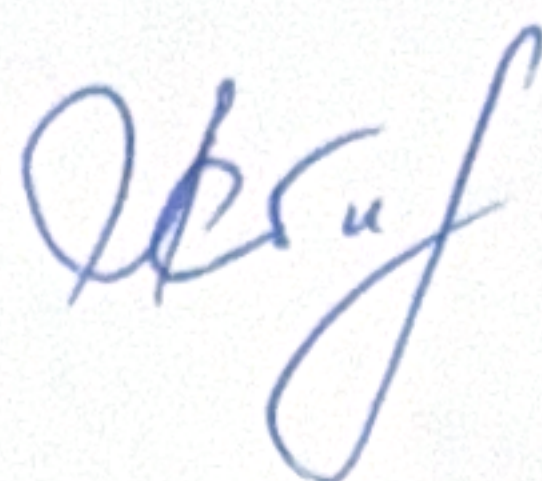
Сонымен қатар, диссертация материалдары негізінде «Жылқының сақауына қарсы интраназальды қолдануға арналған вакцина алу тәсілі» тақырыбында Қазақстан Республикасының Ұлттық зияткерлік меншік институты (Kazpatent) берген пайдалы модельге патент алынды. Зерттеу нәтижелері жыл сайын жартыжылдық және жылдық ғылыми есептерде баяндалып, талқыланып отырды.

Қорытынды.

Жоғарыда айтылған мәліметтерді қорытындылай келе, орындалған жұмысының көлемі, өзектілігі, жаңалығы, тәжірибелік құндылығы және зерттеу бағыты жағынан докторлық диссертацияларға қойылатын талаптарға сай келетіндігін ескере отырып, докторант Усенова Жанерке Муратовнаны 8D09101 - «Ветеринариялық медицина» білім беру

бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайық деп есептеймін.

Ғылыми жетекші
«Биологиялық қауіпсіздік»
кафедрасының профессоры,
ветеринария ғылымдарының докторы,
ҚР ҰҒА

Сансызбай А.Р.

А.Р.Сансызбайдың қойған қолын растаймын
«ҚазҰАЗУ» КеАҚ, бас ғылыми хатшысы,
э.ғ.д., профессор

